

3. Кіс Т.Є. Формування метафоричної парадигми у процесі еволюції базової метафори // Мовознавство. – К., 2000. – № 4-5. – С. 52–60.
4. Крючкова П. Г. Використання стилістичних засобів в авторитарному дискурсі // Проблеми семантики слова, речення та тексту: Зб. ст. – Випуск 6. – К.: Вид. центр КДЛУ, 2001. – С. 130 – 133.
5. Потебня О.О. Естетика і поетика слова: Збірник. – К.: Мистецтво, 1985. – 302 с.
6. Походня С.И. Языковые виды и средства реализации иронии. – К.: Наук. думка, 1989. – 128 с.
7. Пришляк Л.Б. Повтор як засіб експресивного синтаксису поетичного мовлення 60-х років ХХ століття: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Донецький нац. ун-т. – Донецьк, 2002. – 20 с.
8. Шонь О.Б. Мовні засоби вираження іронії в американській малій прозі // Іноземна філологія. – Львів, 2002. – Вип. 112. – С. 212-219.
9. Backman G. Meaning by Metaphor. An Exploration of Metaphor with a Metaphoric Reading of Two Short Stories by Stephen Crane. – Stockholm: Almqvist & Wiksell intern., 1991. – 203 p.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Dahl R. Matilda. – L.: Penguin Books Ltd, 1997. – 240 p.
2. Keyes M. Rachel's Holidays. – L.: Penguin Books, 1997. – 627 p.
3. Leacock S. Perfect Lover's Guide and Other Stories. – M.: Foreign Languages Publishing House, 1960. – 352 p.
4. Manning S. Diary of a Crush American Dream. – N.Y.: Omnia Books Ltd., 2001. – 94 p.
5. Sheldon S. Bloodline. – L.: Pan Books Ltd, 1979. – 302 p.

Гулей М.Д.

Донецький інститут соціальної освіти

**МОВНІ ОСОБИСТОСТІ ПРОМОВЦІВ
У ФРАНЦУЗЬКОМУ ПРЕЗИДЕНТСЬКОМУ ДИСКУРСІ
ЧАСІВ П'ЯТОЇ РЕСПУБЛІКИ**

Постановка проблеми у загальному вигляді, її актуальність та зв'язок з науковими завданнями. При вивченні французького президентського дискурсу насамперед привертають увагу проблеми, пов'язані з дослідженням мовленнєвої діяльності французьких президентів із урахуванням їхніх соціальних, психологічних і когнітивних особливостей. У цьому зв'язку на перший план виходить такий термін, як “індивідуальний стиль спілкування” та пов'язане з ним поняття “мовної особистості”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема мовної особистості й індивідуального стилю розглядалась багатьма дослідниками, зокрема В.В.Виноградовим [3, 4], Ю. М. Карауловим [6], Г. І. Богіним [1, 2] та ін. На сучасному етапі проблематика, пов'язана з вивченням мовної особистості, розроблялася з урахуванням прагматичних досліджень, орієнтованих на суб'єкт спілкування.

У цій статті ми не ставимо за мету всебічно проаналізувати мовні особистості всіх французьких президентів часів П'ятої Республіки, а лише двох президентів, які, на нашу думку, найяскравіше уособлюють минуле й сучасне французького президентського дискурсу, зокрема Шарля де Голля й Жака Ширака. Мовні особистості цих промовців є цікавими передусім із прагматичного боку, тобто як ініціатори повідомлення (тексту президентської промови). Отож, **мета статті** – охарактеризувати мовні особистості Шарля де Голля й Жака Ширака у лінгвопрагматичному аспекті.

Проведене в статті дослідження зумовлено спрямуванням сучасних лінгвістичних студій на вивчення глибинних зв'язків між риторикою, стилістикою, когнітологією й аналізом дискурсу, що визначає необхідність розгляду лінгвопрагматичного аспекту

мовних особистостей промовців у французькому президентському дискурсі.

Наголосимо, що поняття стилю як індивідуальної манери мовлення сформувалося ще в XVII столітті й було чітко окреслено в епоху літературного романтизму. Французький енциклопедист Ж. Бюффон зазначав: “Стиль – це сама людина. Стиль не може ані бути відчуженим, ані передаватися”.

Слід зазначити, що термін “індивідуальний стиль спілкування” передбачає існування *мовної особистості*. Німецький вчений Лео Вайсбергер був першим дослідником, з ім'ям якого пов'язують виникнення поняття *мовна особистість*. Однак початок пошуку інтегрованого лінгвофілософського підходу спостерігається ще в роботах Е. Б. де Кондільяка та І. Г. Гердера [7, 182; 5, 133-144].

На теренах колишнього СРСР проблема “мовної особистості” вперше була розглянута в роботах академіка В. В. Виноградова [4, 180; 3, 17], який виділяв *мовні особистості автора та персонажа*. Так, для О. О. Леонтьєва мовець як особистість повинен володіти сукупністю дискурсивних особливостей на рівні орієнтації та планування мовленнєвих і позамовленнєвих дій. Але всі зазначені спроби опису мовної особистості не давали можливості скласти повну уяву щодо цього поняття. Тому дослідження проблеми *мовної особистості*, виявлення її типів є й досі актуальними, адже тривалий час учасники спілкування розглядалися як ідеальні сутності, які є узагальненими носіями соціальних та психологічних ознак, без урахування того, що людина в комунікацію входить уже як особистість з усіма притаманними для неї рисами.

З огляду на це, ми поділяємо думку Ю. М. Караулова, який вважає, що *мовною особистістю* є індивід з такими здібностями й характеристиками, які сприяють створенню й сприйняттю ним текстів, що різняться за рівнем структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності [6, 3].

Наукові результати. Мовна особистість має свій неповторний індивідуальний стиль спілкування, який формується й вдосконалюється протягом усього життя людини.

На сьогодні вичерпної типології мовних особистостей ще не створено, але найбільш прийнятною вважають класифікацію Ю. М. Караулова, зорієнтовану на три взаємопов'язані рівні.

Вербальний або вербально-семантичний рівень характеризує лексикон людини, передбачає знання природної мови. Це власне мовна компетенція. *Когнітивний рівень* охоплює тезаурус особистості, систему знань про світ. Одиницями цього рівня є поняття, які формуються в кожного мовного індивіда в систематизовану та впорядковану “картину світу”. *Мотиваційний, або прагматичний, рівень* відображає систему мотивів і настанов (у тому числі й прагматичних) особистості в процесі мовленнєвої діяльності.

При створенні типології мовних особистостей Ю. М. Караулов указував на те, що мовна особистість як об'єкт лінгвістичного дослідження дає змогу системно розглядати чотири основні мовні якості. *По-перше*, тому, що особистість є результатом соціальних законів. *По-друге*, тому, що вона є продуктом історичного розвитку етносу. *По-третє*, через її мотиваційні нахили, які виникають унаслідок взаємодії біологічних спонукань із соціальними та фізичними умовами, – до психічної сфери індивіда. *По-четверте*, завдяки тому, що особистість є творцем та користувачем знакових або системно-структурних за своєю природою утворень [6, 22].

У наш час особливо актуальним стає дослідження мовної особистості в політиці. Оскільки влада здійснюється через мову, то людина, яка є носієм цієї мови, стає водночас виразником влади в сучасному суспільстві.

Загальновідомо, що тексти політичних промов створюються за участі багатьох

авторів (референтів, спічрайтерів) і лише проголошуються промовцем. Кого в такому разі вважати аналогом адресанта – автора тексту, який завжди залишається анонімним для адресата, або промовця, який іноді тільки “проголошує” текст? На нашу думку, аналогом адресанта слід вважати промовця, адже текст політичної промови готується спеціально для нього з орієнтацією на його сферу діяльності, темперамент, характер, культуру, освіченість, вік, час і т.п.

За більшістю з цих факторів Шарль де Голль і Жак Ширак є схожими: вони обидва – президенти П'ятої Республіки, обидва посіли цю посаду в зрілому віці (де Голль у 67, а Ширак у 60 років), хоча на політичну арену Шарль де Голль вийшов у віці 50 років, а Жаку Шираку не було ще й 35-ти, обидва – представники правого руху, на обох значно вплинуло родинне оточення: вони виховувалися в атмосфері жорстких правил і принципів.

Проте відношення французів до Шарля де Голля й Жака Ширака досить різне. Щодо Жака Ширака, то для одних він є імпульсивним нахабою, спеціалістом у справі різкої зміни поглядів. Такий собі гусар, що подобається злим критикам, та якому саме ці критики заважають довести до кінця будь-який довготривалий проект. Для інших – він є невпевненою людиною, з не визначеною особистістю, переконання якої є розпливчастими, а тому цей політик щоразу підлягає впливу свого оточення. Шираку не було ще й 30 років, коли він прийшов до державних палаців. У 40 років він зрозумів, що може достойно виконувати найвищі функції. А в 1967 році він виставив свою кандидатуру на виборах в Корезі. Жак Ширак працював в уряді Жоржа Помпіду, звідки походить його прізвисько “голіста-помпидуліста” (*gaulliste pompidolien*). Жорж Помпіду говорив про Ширака:

*“У моєму уряді його називають **бульдозер**. Досвід свідчить, що він досягає всього, чого вимагає. Він не зупиняється, доки цього не отримає. Ще не з'явилася людина, яка б встояла перед ним”.*

“Нам потрібно мати по Шираку в кожному окрузі”.

“Ширак, я Вам залишив невеличке місце в новому уряді. Але благаю Вас, не уявляйте з себе міністра”.

“Ширак – це той, хто був найбільш відданим, найбільш палким, і хто дійсно мені допомагав”.

Однак, щодо Жака Ширака-промовця, картина не є такою позитивною. Можливо через те, що він є представником сучасної генерації політиків з великою кількістю помічників, у тому числі й спічрайтерів, які спеціально для нього пишуть промови, часом із неприпустимими помилками, про які буде йтися нижче.

На відміну від Жака Ширака, Шарль де Голль деякі свої промови писав і редагував особисто, тому що писати в родині де Голлів – сімейна традиція. Цим займався батько Шарля де Голля – викладач філології й бабуся з боку матері – відома письменниця. Звідти, стиль де Голля – правильний, класичний, насичений короткими формулюваннями, які добре запам'ятовуються, наприклад: *Toute ma vie, je me suis fait une certaine idée de la France. La France a perdu une bataille, elle a perdu une bataille, elle n'a pas perdu la guerre, Vers l'orient compliqué je volais avec des idées simples [18.10.1941].*

З французьких політиків Шарль де Голль був першим, хто почав на повну потужність використовувати такі засоби мас-медіа, як радіо й телебачення для того, щоб в єдиному часовому режимі усно спілкуватися з широкою аудиторією. Французам у промовах Шарля де Голля найбільш імпонували безапеляційні, а іноді й агресивні судження:

Mais ceux qui crient aujourd'hui le plus fort intégration! Sont ceux-là mêmes qui alors étaient contre cette mesure. Ce qu'ils veulent c'est qu'on leur rende l'Algérie de papa, mais

l'Algérie de papa est morte, et si on ne le comprend pas, on mourra avec elle [29.04.1959].

La réforme, oui! La chienlit, non! [19.05.1968].

Жак Ширак слідує цій традиції де Голля без особливого ентузіазму, схиляється до самокритики: *A la télé je suis nul*, але все ж таки виступає по телебаченню, адже він упевнений, що “*Le succès dépend de la séduction personnelle qu'il est en mesure d'exercer sur les électeurs (trices), de la proximité qu'il saura établir entre eux et lui*”. Як і де Голль, він обожає поезію, але жалкує, що не має часу для читання. Про Ширака кажуть, що “*Cet homme est du genre à lire la poésie en se camouflant derrière un Playboy*”.

На відміну від Шарля де Голля, Жак Ширак не дуже ретельно ставиться до свого іміджу промовця й дозволяє собі цитувати себе самого, повторюючи час від часу окремі частини своїх промов, особливо під час офіційних візитів. Так, виступаючи в Росії перед студентами Університету Санкт-Петербурга було проголошено промову [27.09.1997], окремі абзаци якої з незначними змінами через рік увійшли вже в текст промови перед студентами Національного університету імені Тараса Шевченка [3.09.1998]:

Mon souhait, c'est que renaisse l'Europe d'antan, l'Europe des universités et des laboratoires, cette Europe de la culture et des sciences [27.09.1997];

Mon souhait, c'est que renaisse l'Europe d'antan, l'Europe des universités et des laboratoires, cette Europe de la culture et des sciences [3.09.1998];

Vous avez cette chance extraordinaire d'avoir vingt ans, en Russie, aujourd'hui. De vivre dans un pays où s'enracine la démocratie. Un pays qui, jour après jour, construit la paix avec ses voisins qui aient été des alliés ou des adversaires d'hier [27.09.1997];

Vous avez la chance de vivre dans un pays où s'enracine la démocratie. Un pays qui, jour après jour, construit la paix avec ses voisins qui aient été des alliés ou des adversaires d'hier jour, construit la paix avec ses voisins qui aient été des alliés ou des adversaires d'hier [3.09.1998].

Alors, je vous dis de tout coeur, ayez confiance! Confiance naturellement dans votre peuple et dans votre pays, l'un de très grands de la planète. Allez de l'avant! Réalisez vos rêves! Ce goût d'entreprendre et cette énergie, mettez-les au service de la Russie de toujours mais aussi au service d'une Europe pacifique, où l'on peut s'épanouir librement et sans contrainte [27.09.1998].

Alors, je vous le dis de tout coeur, saisissez cette chance! Ayez confiance! Confiance dans votre peuple et dans votre pays, dans votre culture généreuse, dans vos traditions humanistes. Allez de l'avant! Réalisez vos rêves! Ce goût d'entreprendre et cette énergie, mettez-les au service de l'Ukraine mais aussi au service d'une Europe pacifique, où l'on peut s'épanouir librement et sans contrainte [3.09.1998].

Існує таке французьке прислів'я “*Il n'y a que des imbéciles qui ne changent pas d'avis*” (Тільки дурні не змінюють своєї думки). Якщо слідувати цьому прислів'ю, то Жак Ширак більше тридцяти років залишається одним із найрозумніших політиків Франції, тому що кардинально змінювати свої погляди – це його кредо:

Так, у 1994 році напередодні президентських перегонів Жак Ширак проголосив популістське гасло: *Il faut absolument réduire des impôts! – Неодмінно треба скоротити податки!*, але вже через рік перебування на посту Президента Франції Ширак змінив свою думку на цілком протилежну – *L'augmentation des impôts était malheureusement nécessaire* (1996) – Підвищення податків було, на жаль, необхідне.

Крім зміни ставлення до податків, у світогляді Жака Ширака відбувались й інші метаморфози, зокрема його ставлення до Валері Жіскар д'Естена. Так, спочатку Ширак вважає його зрадником: *Giscard n'a été exceptionnel que dans la trahison* (1969) – Жіскар був винятковим тільки в зраді, але вже через чотири роки він вже готовий сам стати його

прихильником: *Si M. Pompidou venait à disparaître, je serais giscardien* (1973) – Якщо би месьє Помпиду зник, я був би прихильником Жіскара.

Деякі коливання відбувались також і в оцінюванні Жаком Шираком політичної ситуації на початку першого етапу президентських виборів, коли майбутній Президент Франції до останнього моменту був цілком упевнений, що Едуар Балладюр не буде його супротивником: *Edouard ne se présentera pas* (décembre 1994) – Едуар не буде виставляти свою кандидатуру (грудень 1994). Однак через місяць безперечним фактом стає цілком протилежне: *Balladur est candidat, c'est un fait* (janvier 1995) – Балладюр – кандидат, це факт (січень 1995).

У лютому 1995 року Жак Ширак стверджував, що “завжди існує інша політика” – *Il y a toujours une autre politique* (février 1995). Але наприкінці року, звертаючись до громадян Франції в статусі Президента П'ятої Республіки, Ширак, навпаки, вважає, що “політиці уряду немає альтернативи” – *Il n'y a pas d'alternative à la politique du gouvernement* (décembre 1995).

Ці цитати з промов Жака Ширака лише доводять правдивість попередньо згаданого прислів'я. Але в чому ж полягає секрет Жака Ширака? Чому більшість його друзів і ворогів – а всі знають, що й ті, й інші можуть бути безжалісними в політиці – його вважають таким симпатичним? Можливо, це через його здатність “розривати натовп, потискуючи всім руки”, через його легендарну пристрасть до пива, але й також через його корезьке й селянське коріння, через легкість, з якою він звертається на “ти” до всіх (крім своєї дружини).

Отже, ми можемо зробити висновок, що Жак Ширак є досить гнучким політиком, який змінює свої погляди залежно від політичної ситуації.

Утім, попри всі розбіжності, мовні особистості як Жака Ширака, так і Шарля де Голля можна вважати авторитарними, тому що для них притаманними є догматичність, самовпевненість, агресивність.

Зазначимо, що поняття авторитарної особистості ввійшло в науковий обіг ще в 1930-40 роки ХХ сторіччя. Але лінгвістичний опис авторитаризму почався лише через півсторіччя. Обидва президенти, яких ми розглядаємо в нашій роботі, є авторитарними мовними особистостями ще через те, що вони є абсолютно впевненими в своїх правах і обов'язках, а це, без сумніву, впливає на їхню вербальну поведінку.

Вербальні характеристики цих президентів необхідні для опису їхнього міжособистісного стилю (багато непрямих посилань і риторичних запитань). Великий обсяг негативів і займенників “я” передбачає, що в стилі де Голля немає місця опозиційним і пасивним тенденціям. У де Голля більша експресивність (високе співвідношення “я/ми”). На відміну від нього, Ширак більш контролює використання емоційних виразів. Обидва лідери є експресивними, імпульсивними й такими, що захоплюються. В таблиці 1 показано частоту використання на 1000 слів:

Таблиця 1

Частота використання мовних засобів на 1000 слів

№	Мовні засоби	Президенти Франції	
		де Голль	Ширак
1	Використання <i>я</i>	46,3	37,2
2	Використання <i>ми</i>	22,4	19,1
3	Співвідношення <i>я/ми</i>	2,06	1,94

4	Засоби для виразу почуттів	3	1,8
5	Оцінка	16	13,2
6	Пряме звернення до аудиторії	5	4
7	Інтенсифікація за допомогою прислівників	14	16
8	Риторичні запитання	3	3
9	Висловлювання-відступи	11	12
10	Негативи	15,2	12,1
11	Непрямі посилання	849,1	870,66
12	Творчі вирази	5	2
13	Кваліфікатори	3	6

Ці дані можна проінтерпретувати так. Шарль де Голль є більш експресивним політиком, на відміну від Жака Ширака. В його промовах спостерігається високе співвідношення особистісних вербальних експресивних характеристик (високий рівень співвідношення *я/ми*, часте використання засобів для виразу почуттів і низькі непрямі посилання). Щодо проблеми прийняття рішень Шарль де Голль є імпульсивним політиком (рівень використання кваліфікаторів в його промовах нижче за аналогічний рівень в промовах Жака Ширака). Імпульсивний політик не має потреби в кваліфікаторах тому, що він миттєво приймає рішення, а людина, яка зайнята пошуком засобів аргументації, навпаки, вживає кваліфікатори. Стосовно творчого використання слів (уживання нових слів, нових комбінацій слів, метафор), зазначимо, що цей рівень у Шарля де Голля вищий за рівень Жака Ширака. Звідси, ми можемо зробити висновок, що для отримання нових ідей і рішень Жак Ширак, порівняно з Шарлем де Голлем, більше розраховує на інших, ніж на самого себе. Однак і Жак Ширак, і Шарль де Голль визнаються стабільними екстравертами, при чому Шарль де Голль дещо більше, аніж Жак Ширак.

В процесі цієї лінгвістичної розвідки нами було створено такі особистісні портрети Шарля де Голля й Жака Ширака:

Таблиця 2

Особистісні характеристики Шарля де Голля і Жака Ширака

Сфера особистості	Шарль де Голль	Жак Ширак
Мотиви	Досягнення і відносини; влада від низького до високого рівнів.	Досягнення і відносини; влада від низького до високого рівнів.
Уявлен-ня	Недовірливий націоналіст, високий рівень когнітивної складності; події розглядаються як контрольовані; висока самовпевненість.	Недовірливий націоналіст, високий рівень когнітивної складності; події розглядаються як контрольовані; низька самовпевненість.
Стиль	Тенденція робити акцент на людях і завданнях.	Тенденція робити акцент на людях і завданнях.
Операційний код	Розглядає світ як ворожий; створює всеохоплюючі цілі; використовує конфлікт і політику (позитивні слова).	Розглядає світ як дружній; створює всеохоплюючі цілі; використовує конфлікт і політику (позитивні слова).
Характерні риси	Емоційно експресивний; чутливий до критики; імпульсивний; реагує з гнівом; екстраверт.	Емоційно експресивний; чутливий до критики; помірковано імпульсивний; реагує, контролюючи ситуацію; екстраверт.
Підсумок	Орієнтація на розвиток/покращення.	Орієнтація на роль посередника/інтегратора.

Отже, вищий мотиваційний рівень побудови мовної особистості найбільш індивідуалізований, і саме тому є найменш чітким за своєю структурою. На думку Ю. М. Караулова, цей рівень також складається з трьох елементів – одиниць, відношень і стереотипів. Зрозуміло, що одиницями тут не можуть бути семантичні або мовно-орієнтовані елементи – слова, не можуть ними бути й гностично-орієнтовані структурні елементи тезаурусу – концепти, поняття, дескриптори.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Орієнтація одиниць мотиваційного рівня повинна бути прагматичною й пов'язаною з комунікативно-діяльними потребами особистості, які залежать як від її соціального статусу, особливостей характеру, так і від конкретної комунікативної ситуації. Виходячи з цього, можна виділити серед лінгвопрагматичних особливостей індивідуального стилю спілкування Шарля де Голля заангажованість, емоційну експресивність, високий рівень когнітивної складності, високу самовпевненість і орієнтацію на розвиток/покращення. Для Жака Ширака характерними є низька самовпевненість (порівняно з Шарлем де Голлем), імпульсивність й орієнтація на роль посередника/інтегратора. У подальшій науковій роботі буде приділятися увага саме дослідженню мотиваційного рівня мовних особистостей політичних ораторів.

Використана література:

1. Богин Г.И. Уровни и компоненты речевой способности человека. Калинин: Калинин. ун-т, 1975. – С. 15.
2. Богин Г.И. Модель языковой личности в ее отношении к разновидностям текстов. АДД. – Л.: ЛГУ, 1984. – С. 23.
3. Виноградов В.В. К теории построения поэтического языка: Учение о системах речи литературных произведений // Поэтика: Сборник статей. Временник отдела словесных искусств. – Л.: ЛГУ, 1927. – Т. III. – С. 17.
4. Виноградов В.В. О художественной прозе. – М., Л.: МГУ, 1930. – С. 180.
5. Гердер И.Г. Избранные сочинения. – М., Л.: Наука, 1959. – С. 133-144.
6. Караулов Ю.Н. Языковое время и языковое пространство: О понятии хроногlossы // Вестник Московского гос. ун-та. Сер. филол. – М.: 1970. – № 1.
7. Кондильяк Е.Б. Сочинения в 3-х т. М.: Наука, 1980. – Т. I. – С. 182.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Gaulle de Charles. Allocution radiodiffusée et télévisée prononcée au Palais de l'Elysée. Paris, le 29 avril. 1959.
2. Gaulle de Charles. Allocution radiodiffusée et télévisée prononcée au Palais de l'Elysée. Paris, le 19 mai 1968.
3. Chirac Jacques. Discours de Monsieur Jacques Chirac Président de la République à l'Université de Saint-Petersbourg, le 27 septembre 1997.
4. Chirac Jacques. Discours de Monsieur Jacques Chirac Président de la République à l'Université de Chevtchenko, le 3 septembre 1998.

*Ізотова Н.П.
Київський національний
лінгвістичний університет*

КОНЦЕПТ ТВОРЧИЙ ШЛЯХ В АНГЛОМОВНОМУ БІОГРАФІЧНОМУ РОМАНІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ І. СТОУНА “LUST FOR LIFE”)

Измеряемый километрами и годами, мозолями на ногах и горькими заблуждениями в душе, путь не дробится на отдельные куски-значения пространственной дороги, путешествия и жизненного